

УДК 338.912

Г.Т.Пальчевич, доц., канд.економ.наук*Кіровоградський національний технічний університет*

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємств

У статті розкрито основні джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств, досліджено особливості використання окремих із них у сучасній практиці господарської діяльності в Україні, подано пропозиції стосовно удосконалення фінансування інвестицій інноваційного спрямування.

інноваційна діяльність, пільгове оподаткування, кредитні ресурси, бюджетні асигнування, венчурне фінансування

В умовах зміни парадигми розвитку економіки України в напрямку переходу до інноваційної моделі ефективність функціонування господарських систем та якість буття населення визначаються насамперед спроможністю національної економіки створювати та широко освоювати нововведення в різних сферах життя.

Інноваційність притаманна підприємницькій діяльності, адже сума прибутку безпосередньо залежить від використання нових процесів і продуктів, створення нових організаційних структур, розробки та застосування нових фінансових інструментів.

На сучасному етапі розвитку економіки нововведення стають головним засобом збереження конкурентоспроможності, визначають перспективи розвитку підприємств. Постає проблема розробки дієвого механізму управління нововведеннями, відмінного від механізму управління налагодженим виробництвом, оскільки інноваційні процеси спрямовані на створення раніше не існуючих продуктів, на якісне відновлення продуктивних сил і виробничих відносин. Разом з тим у сфері управління інноваціями на вітчизняних підприємствах існує низка проблем, пов'язаних із скороченням витрат на інновації, обмеженістю їх розповсюдження, практично повним припиненням інвестиційної підтримки програм технічного переозброєння і модернізації виробництва. Та найбільш істотною проблемою сьогодення є фінансове забезпечення інновацій.

Механізми стимулювання інноваційних процесів з домінуванням фінансових і грошово-кредитних методів економічної політики досліджені у наукових працях закордонних вчених: Дж.Бейлі, Л.Ерхарда, М.Фрідмена, Ф.Хайека, У.Шарпа, Й. Шумпетера та ін. Окремим аспектам фінансування інноваційного розвитку присвячені праці сучасних вітчизняних економістів: О.Амоші, Ю.Бажала, Л.Безчасного, І.Бланка, А.Гальчинського, В.Гейця, І.Лукінова, А.Пересади, А.Чухна, М.Чумаченка та ін.

Однак поглибленого вивчення сьогодні потребує проблема обґрунтування ефективних важелів фінансового забезпечення та активізації інноваційного розвитку суб'єктів господарювання.

Метою даної статті є дослідження джерел, форм та інструментів фінансування інновацій.

Важливими джерелами фінансування інноваційної діяльності є фінансові ресурси підприємств, утворювані за рахунок власних та прирівнюваних до них засобів. Маються на увазі доходи (прибуток від реалізації товарної продукції, науково-технічної продукції, будівельно-монтажних робіт, від фінансових операцій та ін.) та інші

надходження (амортизаційні відрахування, виручка від реалізації вибувшого майна, стійкі пасиви, цільові надходження та ін.).

Інноваційна діяльність також може ефективно фінансуватись за рахунок фінансових ресурсів, мобілізованих на фінансовому ринку. Мова йде про надходження, отримані підприємством внаслідок продажу власних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, кредитні надходження, фінансовий лізинг, кошти наукових фондів, спонсорські кошти.

У якості джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств виступають також фінансові ресурси, що надходять в порядку перерозподілу. До таких фінансових ресурсів належать: бюджетні асигнування, страхове відшкодування по наявних ризиках, фінансові ресурси, що формуються на пайових засадах, дивіденди і проценти по цінних паперах інших емітентів і т.д.

Аналітична оцінка фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств Кіровоградської області свідчить, що нововведення здійснюють 24,2% їх загальної кількості. Причому у харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів частка інноваційних підприємств складає 35,8%, машинобудуванні – 22,4%, інших неметалевих мінеральних добрив – 11,9%, целюлозо-паперовій та поліграфічній промисловості – 9%, хімічній і нафтохімічній промисловості – 4,5%, металургії та обробленні металу – 3%.

Найбільший обсяг витрат на дослідження і розробки припадає на підприємства з видобування неенергетичних матеріалів – 27,3 млн.грн.(64,9% обсягу інноваційних витрат), харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів – 1,5 млн.грн. (3,5%), машинобудування – 1,1 млн.грн. (2,5%).

Основним джерелом фінансування технологічних інновацій у 2003р. були кошти іноземних інвесторів (72,8% загального обсягу фінансування інноваційних робіт). За рахунок власних коштів інноваційна діяльність була профінансована на 41 підприємстві. Серед цих підприємств 20,9% припадає на харчову промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, 13,4% - на машинобудування.

Роль державного бюджету у фінансуванні інноваційних робіт незначна, 1,5% інноваційно активних підприємств отримали кошти з державного бюджету для здійснення нововведень. За рахунок цих коштів здійснювали інновації підприємства з виробництва електроенергії, газу та води, яким було профінансовано 100% обсягу державного бюджетного фінансування.

Фінансування інноваційного розвитку повинно базуватись на наступних принципах: ефективному поєднанні різних джерел фінансування на всіх етапах життєвого циклу інновацій; обґрунтованості методів акумуляції коштів, їх правової та економічної захищеності; чіткої цільової орієнтації на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних нововведень.

Успішний інноваційний розвиток суб'єктів господарювання можливий за умови розробки та реалізації ефективної стимулюючої інноваційної політики держави. Ця політика орієнтується на економічне зростання, створення сприятливого інвестиційного клімату щодо реалізації інноваційних проектів, запровадження на державному рівні спеціальних стимулів стосовно здійснення інноваційної діяльності. Стимулювання інноваційного розвитку, зокрема, передбачає:

- пряме державне фінансування інновацій в межах реалізації програм структурної перебудови економіки;
- пряме державне фінансування інвестицій в розвиток сучасної інноваційної інфраструктури;
- застосування системи пільг щодо податку на прибуток за умови його використання на інноваційні інвестиції;

- запровадження статистичного обліку щодо обсягів та результатів використання інвестиційно-інноваційних пільг;
- запровадження системи податкового кредитування приросту обсягів витрат підприємств на дослідження та розробки;
- дозвіл прискореної амортизації основних фондів підприємств;
- запровадження системи стимулювання кооперації науки і виробництва в інноваційному процесі.

У розвинутих країнах успішно практикується непряме регулювання інноваційної діяльності. Найбільш ефективними методами такого регулювання вважаються: державні дотації; надання позик, в т.ч. безпроцентних; звільнення від податку на прибуток або зменшення його ставки; виключення з прибутку, що оподатковується, поточних видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки.

Світова практика стимулювання інноваційного розвитку свідчить про ефективність використання спеціальних податкових пільг. Так, у ряді країн передбачено можливість повного списання поточних некапітальних витрат на дослідження і наукові розробки при визначенні розміру оподатковуваної бази. В окремих випадках допускається можливість переносу термінів списання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи з оподатковуваної бази на найбільш сприятливий для підприємства період. Достатньо ефективним є надання податкового кредиту, що дає змогу промисловим фірмам зменшувати вже нарахований податок на прибуток на величину, яка дорівнює визначеному відсотку на науково-дослідні (дослідно-конструкторські) роботи чи відсотку від їх приросту за визначений період. Допускається також прискорена амортизація устаткування і будинків, використовуваних для проведення науково-дослідних робіт.

Діюча в Україні практика оподаткування прибутку стримує розвиток інноваційного підприємництва, сьогодні практично відсутній механізм заохочення інвестування частини прибутку у виробництво. Надзвичайно обмеженими є форми та сфери застосування податкового стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарської діяльності, недосконалим залишається механізм запровадження податкових пільг. Сьогодні основні пільги у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності передбачені Законами України «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», «Про плату за землю». Згідно чинного законодавства обов'язковою умовою пільгового оподаткування інноваційних проектів є держана реєстрація цих проектів. Протягом терміну, передбаченого державною реєстрацією інноваційного проекту і за умови, що виконання проекту розпочато не пізніше вісімнадцяти місяців від дати його державної реєстрації, 50 відсотків податку на додану вартість по операціях з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з реалізацією інноваційних проектів, і 50 відсотків податку на прибуток, отриманий від виконання цих проектів, залишаються у розпорядженні платника податків, зараховуються на його спеціальний рахунок і використовуються ним виключно на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз.

Для реалізації пільгового оподаткування підприємство, що здійснює інноваційну діяльність, зобов'язане у місячний строк повідомити про початок реалізації інноваційного проекту відповідний орган Державної податкової адміністрації і по всіх господарських операціях, пов'язаних із виконанням інноваційного проекту, вести окремий бухгалтерський облік. Кошти у розмірі 50

відсотків податку на додану вартість і податку на прибуток, що залишаються у розпорядженні платника податків і не використані протягом строку пільгового оподаткування і дванадцяти місяців після нього, підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

В сучасних умовах недостатньої інвестиційної активності в Україні доцільно при нарахуванні податку з прибутку із валового прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, виключати наступні витрати: кошти, інвестовані підприємствами у розвиток власної виробничої і невиробничої сфери, за умови повного використання ними амортизаційних відрахувань на останню звітну дату; кошти в розмірі не менше 50 відсотків інвестицій на природоохоронні заходи; дивіденди, у випадку їх реінвестування на модернізацію, реконструкцію або розширення виробництва на даному підприємстві, включаючи витрати на НДДКР, спорудження і реконструкцію об'єктів соціальної інфраструктури.

Фінансові механізми забезпечення інноваційної діяльності реалізуються шляхом специфічної діяльності банків, страхових компаній, інвестиційних фондів, венчурних фондів та ін.

Одним із вагомих джерел фінансування інноваційного розвитку є кредитні ресурси банківських установ. Проте на вітчизняному фінансовому ринку частка довгострокових кредитів, які мають бути в числі основних важелів стимулювання інноваційної діяльності, є надзвичайно низькою у загальному обсязі кредитних вкладень у розвиток національної економіки. Довгострокове інноваційне кредитування суттєво обмежується такими чинниками, як: високий рівень відсоткових ставок за банківськими кредитами; низька ліквідність об'єктів застави, що може бути передана у забезпечення інноваційного кредиту; значний кредитний ризик та ін. Окрім того, в даний час вітчизняні банки зацікавлені у кредитуванні господарських операцій із швидким обігом грошових потоків.

Для стимулювання кредитної діяльності банків у сфері інноваційного бізнесу доцільним бачиться надання банкам дозволу на використання спільно з кредитованим підприємством результатів інноваційної діяльності й отримання доходу від такого використання, а також визначення можливостей встановлення банком прав власності на частину результатів від інноваційної діяльності, що кредитується цим банком. Перспективним є розвиток такої форми інноваційного інвестування українськими банками, як фінансування проектів, у яких банки беруть на себе управління. Доречно зменшити ставку оподаткування прибутку банків, що надають довгострокове кредитування підприємствам для збільшення обсягу коштів, вкладених у фінансування проектів із відновлення й модернізації виробництва.

Цілком слушними сьогодні слід визнати пропозиції стосовно необхідності створення Українського банку реконструкції і розвитку, в межах діяльності якого повинні надаватися цільові кредити під інвестиційні проекти інноваційного спрямування на пільгових умовах та з майновими гарантіями їх цільового використання.

Важливим джерелом фінансового забезпечення інноваційної діяльності, що має широке застосування в зарубіжній практиці і може бути позитивним для національної економіки, є використання венчурного капіталу. Відомо, що венчурне фінансування спрямоване на забезпечення фінансовими ресурсами нових підприємств і видів діяльності, які вважаються найбільш ризикованими, що спричиняє істотні труднощі з отриманням коштів із загальноприйнятих джерел (наприклад, банківських кредитів або позик). Венчурний бізнес вважається одним із видів підприємницької діяльності, що характеризується високим ступенем ризику і є основою реалізації нововведень. Компанії і фонди венчурного капіталу та малі

венчурні фірми ведуть спеціалізовану діяльність щодо виробництва і просування на ринок нових продуктів.

Досвід використання венчурного капіталу в промислово розвинених країнах світу свідчить про високу ефективність різних видів венчурного фінансування. Завдяки його ризиковій схемі, згідно з якою вкладники мусять чекати результатів підприємництва кілька років, виникають стимули щодо активізації інноваційної діяльності, зростання відповідного капіталу, отримання доходів від використання нововведень.

В Україні венчурне фінансування перебуває в зародковому стані. Виникнення венчурного фінансування в таких формах, у яких воно існує за кордоном, передбачає наявність розвинутої фінансової системи, представлені потужним банківським сектором, пенсійними фондами, страховими організаціями, позиковими фондами та іншими структурами, що акумулюють значні кошти і можуть дозволити собі вкладання їх певної частини у ризикові проекти. Подальший розвиток венчурного фінансування потребує більш чіткої державної політики сприяння у галузі удосконалення відповідного чинного законодавства, створення інноваційного конкурентного середовища, у тому числі за рахунок залучення до нього малих та середніх підприємств. Початкове формування структур венчурного капіталу потрібно забезпечити на базі державного сектора, а також за рахунок створення пільгових умов функціонування для подібних іноземних структур.

Удосконалення форм і методів фінансового забезпечення інноваційного розвитку дасть змогу підвищити ефективність управління інноваціями, полегшить адаптацію вітчизняних підприємств до умов оточуючого бізнес-середовища. Вирішення цієї проблеми дозволить вийти з економічної кризи, здійснити перебудову матеріально-технічної бази виробництва, підвищити конкурентоспроможність підприємств і науково-технічних організацій, раціоналізувати ресурсоспоживання.

Список літератури

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року №40-ІУ.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. - К.: Ін-т екон.прогнозув.;Фенікс,2003. – 1008с.
3. Інноваційна діяльність підприємств у 2003 році. Економічна доповідь. – Кіровоград: Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2004.- 19с.
4. Управління інноваціями. За ред. А.І.Сухорукова.-К.: «Видавничий дім Комп'ютерпрес», 2003.- 206с.
5. Янковский К.П. Введение в инновационное предпринимательство.-СПб.: Питер, 2004.-189с.

В статье раскрыты основные источники финансового обеспечения инновационного развития предприятий, исследованы особенности использования отдельных из них в современной практике хозяйственной деятельности в Украине, представлено предложения относительно усовершенствования финансирования инвестиций инновационного направления.